

ליקוטי אגדה ממסכת סוכה

מים ראשונים: חיבור ידוע בתולדות הספרות והמחשבה הישראלית, הוא החיבור 'עין יעקב' על הש"ס, של רבי יעקב בן שלמה חביב (ספרד, סלוניקי, מאות 15-16), שאסף קטעי אגדתא על פני מסכתות הש"ס (הוא התחיל, ובנו, רבי לוי בן חביב, הרלב"ח, השלים). ראה [הסבר נוסף](#) באתר דעת. אנחנו לא נתיימר להתחרות בו, רק נלך בעקבותיו ונביא מעט פכי אגדה ומדרשים מתוך מסכת סוכה (הבבלית) ונאיר קצת מהירושלמי.

מסכת סוכה דף ב עמוד ב – סוכת הילני המלכה

מיתבי: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, ורבי יהודה מכשיר עד ארבעים וחמשים אמה.¹ אמר רבי יהודה: מעשה בהילני המלכה בלוד, שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה, והיו זקנים נכנסין ויוצאין לשם, ולא אמרו לה דבר. - אמרו לו: משם ראייה? אשה היתה ופטורה מן הסוכה. - אמר להן: והלא שבעה בנים הוו לה. ועוד: כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים.²

מסכת סוכה דף ד עמוד ב – השמים לה' והארץ לבני אדם

"ושאינה גבוהה עשרה טפחים".³ מנלן? ... ארון תשעה וכפורת טפח - הרי כאן עשרה, וכתוב: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת" (שמות כה כב). ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואלהיו למרום, שנאמר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו סד).⁴ - ולא ירדה שכינה למטה? והכתוב: "וירד ה' על הר סיני" (שמות יט כ). - למעלה מעשרה טפחים. - והכתוב: "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים" (זכריה יד ד).⁵ - למעלה מעשרה טפחים. ולא עלו משה ואלהיו למרום? והכתוב: "ומשה עלה אל האלהים" (שמות יט ג). - למטה מעשרה. - והכתוב: "ויעל אליהו בסערה השמים" (מלכים ב ב יא). - למטה מעשרה.⁶

מסכת סוכה פרק ב משנה א, גמרא סוכה דף כ ע"ב – טבי עדו של רבן גמליאל

משנה: הישן תחת המטה בסוכה - לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה: נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר.⁷ אמר רבי שמעון: מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה,

¹ ראה בתחילת הגמרא במסכת סוכה שלוש דעות מדוע חכמים מגבילים את גובהה של הסוכה, אם משום שבגובה רב לא רואה העין את הסכך, אם משום שבגובה כזה האדם יושב בצל הדפנות ולא בצל הסוכה ואם משום שמבנה כזה הוא כבר מבנה קבע וסוכה צריכה להיות מבנה ארעי. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [וסוכה תהיה לצל](#) בחג הסוכות בשנה האחרת. ראה גם דברינו [סוכה בין קבע לארעי](#) שם.

² הילני המלכה, שבאה מהעיר [חדייב](#) (חדיאב) שבצפון הסהר הפורה והתגיירה בהשפעת סוחרים יהודיים, נזכרת במסכת נזיר פרק ג משנה ו: " ... מעשה בהילני המלכה שהלך בנה למלחמה, ואמרה: אם יבא בני מן המלחמה בשלום, אהא נזירה שבע שנים. ובא בנה מן המלחמה והיתה נזירה שבע שנים. ובסוף שבע שנים עלתה לארץ והורוה בית הלל שתהא נזירה עוד שבע שנים אחרות וכו' ". ראה גם מסכת יומא פרק ג משנה י: " ... מונבז המלך היה עושה כל ידות הכלים של יום הכפורים של זהב. הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל. ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה וכו' ". כאן, מנסה רבי יהודה להוכיח מסוכתה של הילני המלכה, לשיטתו, שסוכה גבוהה כשירה. חכמים דוחים משום שאישה פטורה מסוכה, אבל רבי יהודה מתעקש אם משום שמתוך שבעה בניה וודאי שהיו כבר כמה גדולים וחייבים בסוכה ולו מטעם מצוות חינוך ואם משום שהיא נהגה בכל כדברי חכמים, גם בדברים שאישה לכאורה פטורה מהם. למידע נוסף על [הילני המלכה](#), ראה אתר דעת.

³ לסוכה יש גם גובה מינימלי, של עשרה טפחים (80 ס"מ לשיטת נאה, 96 לשיטת החזון איש).

⁴ ההתגלות למשה ואלהיו הייתה בממשק הדק של עשרה טפחים מעל האדמה. ומזה למדנו לגובה המינימלי של הסוכה! תסביר.

⁵ הפטרת יום ראשון של חג הסוכות.

⁶ והגמרא ממשיכה שם לשאול מהפסוק באיוב כו ט: "מֵאֲחַז פְּנֵי כֶסֶה פִּרְשׁוּ עֲלָיו עֲנָנוּ" ומדרשת ר' תנחום: "מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו"! ומתרצת שגם זה היה עד עשרה טפחים מעל לארץ! וכסא הכבוד של הקב"ה, בו אחז משה כשנתן תשובה למלאכים (ראה שבת פח), השתרבב וירד עד עשרה טפחים ומשה אחז בו. במישור הרעיוני, יש רבים שחולקים על רבי יוסי, ראה כל המדרשים על ירדת או הורדת השכינה ע"י אבות העולם הצדיקים, כגון אבות דרבי נתן נוסח א פרק לד, במדבר רבה יג ב, תנחומא בובר נשא כד ועוד. והתורה עצמה אומרת, שמות כה כב: "וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַפְּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָבִים וכו' ", ובספר במדבר יא יז: "וַיְרַדְתִּי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שֵׁם וְאֶצְלַתִּי מִן הַרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וכו' ". אבל ר' יוסי יסביר גם פסוקים אלה ומחזיק בדעתו שמעולם לא עלה בן אנוש לשמים ומעולם לא ירדה השכינה לארץ: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"! גם עלייתו של משה להר סיני הייתה עד עשרה טפחים; גם עלייתו של אליהו בסערה השמימה הייתה למטה מעשרה טפחים! אם באגדה נחלקו על ר' יוסי, להלכה, נראה שהתקבלה שיטתו והיא הסיבה לגובה המינימלי של הסוכה. ראה במקבילה בירושלמי סוכה פרק א הלכה א שלמעלה מעשרה היא "רשות אחרת". ואנו נוסף, שכיוון שרוב סוכותינו הם מעל לגובה המינימלי ורובנו יושבים ובודאי עומדים מעל לגובה של עשרה טפחים, הרי שאנו בתחום שבו השכינה שורה, אם נזכה.

⁷ מדובר בתלמידים בוגרים שמחויבים במצוות (לא כמו ילדיה של הילני המלכה לעיל). הסוכה קטנה ואין מקום למיטות לכולם. ראה בגמרא שם כא ע"א שהסיבה שרבי יהודה מתיר לישון תחת המטה בסוכה היא משום שרבי יהודה סבור שסוכה צריכה

גמרא. מאי טעמא דרבי אליעזר? "תשבו כעין תדורו", מה דירה - אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה - אחת ביום ואחת בלילה. - ורבנן: כדירה, מה דירה - אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי - אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל.¹³ ... שאל אפוטרופוס של אגריפס המלך¹⁴ את רבי אליעזר: כגון אני, שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום, מהו שאוכל סעודה אחת ואפטר? - אמר לו: בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך, ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך?¹⁵

ועוד שָׁאָלוּ: כגון אני שיש לי שתי נשים אחת בטבריא ואחת בציפורי, ויש לי שתי סוכות אחת בטבריא ואחת בציפורי, מהו שאצא מסוכה לסוכה ואפטר?¹⁶ - אמר לו: לא, שאני אומר: כל היוצא מסוכה לסוכה בטל מצותה של ראשונה.¹⁷ תניא, רבי אליעזר אומר: אין יוצאין מסוכה לסוכה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד. וחכמים אומרים: יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד ...

תנו רבנן: מעשה ברבי אלעאי שהלך להקביל פני רבי אליעזר רבו בלוד ברגל, אמר לו: אלעאי, אינך משובתי הרגל? שהיה רבי אליעזר אומר: משבח אני את העצלנין שאין יוצאין מבתיהן ברגל, דכתיב: "ושמחת אתה וביתך".¹⁸

מסכת סוכה פרק ב משנה ט, גמרא דף כח ע"ב – מי שפך מי על מי?

משנה (פרק ב משנה ט): כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לְפָנוֹת?¹⁹ משתסרח הַמְקָפָה.²⁰ משלו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו.

גמרא, דף כט עמוד א: משל למה הדבר דומה. איבעיא להו: מי שפך למי?²¹ - תא שמע, דתניא: שפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו: אי אפשי במושך.²²

¹³ אם ירצה – יאכל (ויכנס לסוכה), ואם לא ירצה לאכול – אינו חייב לשבת בסוכה.
¹⁴ מי האפוטרופוס של אגריפס המלך? מסביר רש"י שם: "ממונה על שלו ורב ביתו, הממונה על הבית, ראש המשרתים". ושטיינזלץ מתקן את הנוסח ל"אפרופוס". ראה דבריניו [אגריפס המלך](#) בפרשת שופטים.

¹⁵ אגריפס או אפוטרופוסו נוהג מנהג מלכים שאוכלים סעודה מרכזית אחת ביום ובא לשאול את ר' אליעזר אם יכול לנהוג כך גם בסוכות (בבחינת "תשבו כעין תדור") ולא יידרש לשתי סעודות ביום. והלה סונט בו שאם בכל יום הוא מרשה לעצמו מיני תרגימא במשך היום, למה שלא יהדר גם בסוכות לאכול מיני תרגימא בסוכה וזה ייחשב לו כסעודה שנייה בסוכה (ראה רש"י שם).
¹⁶ "לאכול ולישון היום בזו ומחר בזו", מפרש רש"י. "המותר לי להיות מקצת החג בסוכה זו ומקצתה בזו", מבאר שטיינזלץ. ואנו נוסיף, הרי יש מצוות שמחה בחג, כולל בעל שצריך לשמח את אשתו ובני ביתו (מן הסתם גם היו לו ילדים משתי הנשים) ו"ביתו זו אשתו" ו"תשבו כעין תדור", אז מדוע שלא ישמח את שתי נשותיו וילדיהן?

¹⁷ לא, עונה ר' אליעזר. תלית עם מי משתי הנשים אתה רוצה לבלות את החג ומשם לא תזוז כל שבעת הימים ותקיים ארבע עשרה סעודות. ורש"י מוסיף שאם בכל זאת עבר מסוכה לסוכה: "אפילו ימים שעברו עליו כבר איבדן למפרע ... שצריך לישב כל שבעה בסוכה אחת". האם אנחנו שומעים כאן הסתייגות כבר בימי חז"ל מריבוי נשים? ראה המשנה בראשית מסכת יומא שמתקנין לכהן גדול אשה אחרת "שמא תמות אשתו" ולאורך הש"ס תמיד מתוארת "אשתו" של חכם זה או אחר. ומן הסתם כבר חקרו רבים וטובים בנושא זה. עכ"פ, רש"י שמפרש את ר' אליעזר כבר הכיר את חרם רבינו גרשום.

¹⁸ ואם תשאל, אומרת שם הגמרא, הרי למדנו מדברי בעלה של השונמית שאומר לה, כשהיא ממהרת אל אלישע: "מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת" (מלכים ב ד כג, הפטרת פרשת וירא): "שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל" (ראה דבריניו [אלישע השונמית](#) בהפטרת פרשת וירא). יענה לך רבי אליעזר, רק אם יכול ללכת ולחזור בו ביום לביתו "ומשמח שמחת החג עם אשתו" (רש"י). למקבץ זה של דברי ר' אליעזר בן הורקנוס, אפשר להוסיף עוד ועוד (ראה שם הסיפור ששבת בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי) ונראה שעולה ממנו תמונה די ברורה של גישתו של רבי אליעזר ליום טוב בכלל, חג הסוכות ומקומה של הסוכה בחג זה בפרט. גישה שאולי עומדת כנגד רשימת הפטורים הארוכה שראינו לעיל. הסוכה היא מרכז החג ובה צריך לשבות שבעה ימים! לאכול ארבע עשרה סעודות חג. להיות מהעצלנים ומשובתי הרגל (ולא להתרוצץ כל כך הרבה על הכבישים ולקיים המצווה בסוכות שאולות). להקביל פני רבו, רק אם אפשר לחזור באותו יום לביתו זו אשתו. כל יציאה מסוכה, אפילו לסוכה אחרת, היא ביטול של מצוות הסוכה הראשונה. לשיטת רבי אליעזר אולי גם אין כ"כ הרבה פטורים חוץ ממקרים מיוחדים. "אשרי יושבי סוכתך עוד יהללוך סלה".

¹⁹ הן לפנות את עצמו, היינו להתפנות, והן לפנות את הכלים, כסימטריה ברורה למעבר לסוכה של האדם והכלים.
²⁰ רש"י: "כל תבשיל קפוי, לא רך ולא עב קרוי מקפה". מילון אבן שושן: "תבשיל מעובה וסמך, מעין דיסה". וכך מפרש גם קהתי.

²¹ העבד שפך את קיתון המים לפניו או אפילו על פני רבו, או הרב על פני העבד?

²² תשובת הגמרא היא מהברייתא: "תא שמע, דתניא: שפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו: אי אפשי בשימושך", היינו שברור שמדובר ברב ששפך על פניו או לפני התלמיד את המים שטרח והביא וביקש למזוג לו. מעניין לחשוב על האפשרות השנייה שהועלתה, הגם שנדחתה, שהתלמיד שפך את המים על פניו או לפניו של הרב. מה המשל כאן? רש"י בגמרא סוכה שם מתייחס לשאלה זו ומסביר: "משל לעבד שהיה עושה לרבו עבדות שאינו עובדו כהוגן, כך בידוע שאין ישראל עובדים כשורה ... מיהו, פירושה דמתניתין מביעיא לן: שפיכת הקיתון מאי היא: ישיבת הסוכה או ירידת הגשמים?". היינו, שהיציאה מהסוכה היא שפיכת הקיתון. כך משמע גם בריטב"א שמסביר ששפיכת המים באפשרות השנייה, איננה ירידת הגשם אלא פינוי הסוכה: "העושה כן דומה לעבד שמשמש לרבו וכיון שרואה שרבו אינו מסביר לו פנים שופך לו מיד קיתון לומר איני רוצה לשמשך". עוד לגבי הביטוי "שפך קיתון" (לא קיטון, שהוא בית קטן), ראה בראשית רבה פרשת ויחי פרשה ק על הפסוק "פחז כמים על תותך" – ברכת יעקב לראובן: "מהו כמים? אם יהא ביד אדם קיתון של מים והוא נשפך, אינו משתייר בו כלום. אבל אם היה של שמן או של דבש משתייר בו, לכך

דף ל עמוד א – משל המלך והמכס לאיסור סוכה גזולה

... אלא לאו - משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.²³ ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב: "כִּי אֲנִי ה' אֱהָב מְשֻׁפֵּט שָׂאָה גָזֵל בְּעוֹלָה" (ישעיהו סא ח).? משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים. אמרו לו: והלא כל המכס כולו שלך הוא! אמר להם: ממני ילמדו כל עוברי דרכים, ולא יבריחו עצמן מן המכס. אף הקב"ה אמר: אני ה' שונא גזל בעולה,²⁴ ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל.²⁵

מסכת סוכה דף מא עמוד ב

תניא, רבי אלעזר בר צדוק אומר: כך היה מנהגן של אנשי ירושלים: אדם יוצא מביתו ולולבו בידו,²⁶ הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו - מניחו על גבי קרקע. הולך לבקר חולים ולנחם אבלים - לולבו בידו.²⁷ נכנס לבית המדרש - משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו, מאי קא משמע לך? להודיעך כמה היו זריזין במצות.²⁸

מסכת סוכה דף נג עמוד א

תניא, אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור, וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו. וכשהוא משתחוה, נועץ שני גודליו בארץ וְשׁוֹחֵה, ונושק את הרצפה וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות כן. וזו היא קידה. ... תניא, אמר רבי יהושע בן חנניה: כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו. כיצד? שעה ראשונה - תמיד של שחר, משם - לתפילה, משם - לקרבן מוסף, משם - לתפילת המוספין, משם - לבית המדרש, משם - לאכילה ושתיה, משם - לתפילת המנחה,²⁹ משם לתמיד של בין הערבים, מכאן ואילך - לשמחת בית השואבה. אינני? והאמר רבי יוחנן: שבועה

אומר כמים אל תותר". שהשפיקה במים היא עד הסוף. ראה דברינו [גשם בסוכות](#) שם הארכנו בנושא ירידת גשמים בסוכות, אם הוא בהכרח סימן רע שהרי "בחג נדונים על המים" ומוטיב מרכזי בתפילות החג הוא הגשם.

²³ הגמרא דנה שם במשנה הקובעת שאדם לא יוצא ידי חובה בלולב הגזול ומסקנתה היא שזה משום: "מצווה הבאה בעבירה" (כך גם לגבי הדס הגזול ואתרוג הגזול, ראה שם). ור' יוחנן בשם ר' שמעון בר יוחאי מוסיף טעם במשל ואגדה. בעוולה.²⁴

²⁵ המלך משלם מכס למלך, כמו כל אחד, ואינו מבריא. אולי לא רק על מנת לשמש דוגמא לנתיניו (וכך בנמשל הקב"ה ובני אדם), אלא גם מפני הכלל [פרא בסיליוס נומוס אגרפוס](#) (המלך אינו עומד מעל לחוק) עליו הרחבנו לדון בפרשת וירא. ואם נישאר בעולם המשל, ראה המשל על החמור שדרש מכס מהאריה מלך החיות, בדברינו [משלי חיות במדרש](#) בפרשת וישלח. שם דווקא כעס המלך האריה על החמור שדרש ממנו מכס והרג אותו (אולי בעצת השועל שסכסך שם). כאן המשל בדיוק הפוך. ואם אנחנו כבר בעסקי מכשירי מצווה גזולים, ראה שם בדף לא ע"א על ראש הגלות וכל החכמים שישבו בסוכה ובאה אשה וצווחה כנגדם שהם יושבים בסוכה גזולה (או בסכך גזול) ולא התייחסו אליה. ראה שם איך היא טוענת לייחוס הגדול שלה שיש לאביה שלוש מאות ושמונה עשרה עבדים, והכוונה שהיא בת אברהם אבינו על מנת שיקשיבו לה. ולא הקשיבו ולא חשו לדבריה בשל תקנת השבים והמריש. אך יש להבין מדוע לא חשו שם חכמים "להבריח עצמם מהגזל" כמאמר המדרש הזה? מדוע לא ראו בישיבתם בסוכה "מצווה הבאה בעבירה" מהייבט המוסרי אם לא ההלכתי הקר? מדוע לא חששו לציווי התורה "ועשית הטוב והישר"? נשמח לשמוע לקח משואבי ההמים בשמחה.

²⁶ הם אנשי ירושלים "שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב" (סוכה פרק ג משנה ח, תוספתא סוכה פרק ב הלכה י).
²⁷ ראה פירוש שטיינזלץ שמביא בשם רב שרירא גאון את השאלה שהרי אין ניחום אבלים ביום טוב (והאבל יתחיל את השבעה לאחר ימי החג!) ותשובתו היא שהולכים ביום טוב ובחולו של מוכד לצוות לאבל חברה ולהפיג צער: "אעפ"י שאין נוהג אבילות בימי החג, אלא שחביריו הולכין אצלו ויושבין עמו כדי ליישב דעתו. וקא מדמי לה תנא להא מילתא כמי שבא לנחם אבילים". אולי הדברים נכונים גם לכל המקרים של נפטרים בערב החג שאין בעצם שבעה, שצריך לבוא אחרי החג "ליישב דעתם" ולהפיג את צערם של האבלים דווקא משום שלא ישבו שבעה.

²⁸ לא רק זריזין, אלא מחבבים את המצוות כמו שכתוב שם כמה שורות קודם על רבן גמליאל שלקח אתרוג באלף זוז והעביר אותו מחכם אחד לשני בקניין גמור "להודיעך כמה מצוות חביבות עליהם". ראה גם שקטעי גמרא אלו הם על המשנה מה היו עושים ביום טוב שחל בשבת בנטילת לולב: "יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת, למחרת משכימין ובאין, כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו, מפני שאמרו חכמים: אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון בלולבו של חברו, ושאר ימות החג, אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו". יש בלולב 'משהו אישי' שכל אחד 'מכיר את שלו ונוטלו'. ואנשי ירושלים – לכל מקום ובכל מקום. השווה מנהג זה בבית הכנסת עם המנהג בבית המקדש. סוכה פרק ד משנה ד: "מצות לולב כיצד? יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין את לולביהן להר הבית והחזנין מקבלין מהן וסודרין אותן על גב איצטבא. והזקנים מניחין את שלהן בלשכה. ומלמדים אותם לומר: כל מי שמגיע לולבי בידו, הרי הוא לו במתנה. למחר משכימין ובאין והחזנין זורקין אותם לפנייהם והן מחטפין ומכין איש את חברו. וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו". מכל המקורות האלה עולה שיש מספר פתרונות מעשיים לנטילת לולב בשבת (בפרט ביום טוב הראשון), אבל חכמים גזרו מה שגזרו וזה עניין חשוב לחקור בו (ראה מועדים בהלכה לרב ש. י. זיין).

²⁹ מכאן שכבר בתקופת הבית היו בתי כנסת פעילים בירושלים לצד המקדש, והיו הולכים מצד אחד לבית המקדש לראות בהקרבת הקרבנות ומצד שני לבית הכנסת להתפלל. ואח"כ גם לבית המדרש. בתי כנסיות ובתי מדרשות תפקדו עוד בתקופת הבית, כמתואר גם בירושלמי מגילה פרק ג הלכה א ומשם נתגלגל למדרש איכה רבה פתיחתא יב: "ארבע מאות ושמנים בתי כנסיות היו בירושלים" וחורבנם מושווה לחורבן בית המקדש.

שלא אישן שלשה ימים - מלקין אותו וישן לאלתר! - אלא הכי קאמר: לא טעמנו טעם שינה, דהוּוּ מנמנמי אכתפא דהדדי.³⁰

תנו רבנן: מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם. מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם, מאי היא? - אמר אביי ואיתימא רב חסדא: זה בנין הורדוס.³¹

חג שמח ומועדים לשמחה ולששון³²
מחלקי המים

³⁰ שמחת בית השואבה או בית השאֹבָה הייתה, ללא ספק השיא של חג הסוכות שבו נאמר שלוש פעמים בתורה "שמחה", בהשוואה לפעם אחת בחג השבועות ואף לא פעם אחת בפסח (פסיקתא דרב כהנא נספחים ב - פרשה אחרת). זו השמחה בה חסידים ואנשי מעשה אומרים: "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו", ואילו בעלי תשובה היו אומרים: "אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו". ובין כולם היה הלל הזקן שמח שמחה גדולה ומכריז: "אם אני כאן - הכל כאן, ואם איני כאן - מי כאן ... למקום שאני אוהב, שם רגלי מוליכות אותי". וכבר הארכנו לדון **בשמחת בית השואבה** בדברינו לסוכות בשנה האחרת ושם גם הראינו שהלל השתתף בשמחת בית השואבה עוד כשגר בבבל ועלה לרגלים לארץ, ובוודאי כאשר כבר גר בארץ. באיזה מהם שמח יותר? ראה דברינו שם, על בסיס המדרש באבות דרבי נתן נוסח ב פרק כז.

³¹ שבנה למעשה מחדש את בית המקדש. ראה דברינו **בניין הורדוס** בפרשת תרומה.

³² ולא למריבה חס וחלילה בין "ששון" ל"שמחה", כאותה אגדה נוספת שמצאנו בגמרא סוכה מח ע"ב בנימא קצת הומוריסטית ובהקשר עם שמחת בית השואבה (אולי מחזה היתולי?): "אותם שני מינים (כופרים), אחד שמו ששון ואחד שמו שמחה. אמר לו ששון לשמחה: אני עדיף ממך, שכתוב: ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה (ישעיהו לה י). - אמר לו שמחה לששון: אני עדיף ממך, שכתוב: שמחה וששון ליהודים (אסתר ח ז). אמר לו ששון לשמחה: יום אחד יעזבו אותך ויעשו אותך שליח, שכתוב: כי בשמחה תצאו. אמר לו שמחה לששון: יום אחד יעזבו אותך וימלאו בך מים, שכתוב: ושאבתם מים בששון". (בתרגום הגמרא מארמית לעברית נעזרנו בשטיינזלץ, אבל כולו באחריותנו). ראה המשך הסיפור שם לשמחה ולששון בחג בו שולֵּשָׁה השמחה.